

Nulla dies sine... Biblia,

або Чаму ўсе асветніцкія шляхі вядуць у НББ

Фота Кастуса Дробава.

Яе таямнічыя, нязведаныя глыбіні прыцягваюць спакон веку, яе аўтарытэт непарушны. Тут няма шуму слоў, а толькі паўната думкі, тут нічога не сказана без мэты, і чалавечая душа заўсёды знойдзе заспакаенне. Дастаткова ўзяць адсюль толькі адно выказанне, каб мець настаўленне на ўсё жыццё. Біблія — скарбонка духоўнай прыгажосці. Біблія ў бібліятэцы — як у сябе дома. Яны абедзве старыя як свет. Аднакаранёвыя сваячкі сёння ўрачыста павіталіся. Самая галоўная кніга паўстала праз хроніку часу: выстаўка «Беларусь і Біблія» ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі — падарожжа Святога Пісання са старажытнасці ў сучаснасць.

ДЗЯКУЮЧЫ СКАРЫНУ

Сярэднявечныя манускрыпты, каштоўныя папірусы, аўтэнтчныя скрутки, клінапісныя таблічкі, што адлюстроўваюць гістарычны кантэкст Святога Пісання, і непасрэдна першадрукаваныя біблейскія тэксты на розных мовах — ад разнастайнасці рарытэтаў з тысячагадовай гісторыяй займае дух. Усяго каля 200 экспанатаў на месяц пасялілася ў адным памяшканні — музеі кнігі НББ. Палова экспанатаў прыбыла з розных краін свету: Вялікабрытаніі, ЗША, Ізраіля, Карэі, Кітая, і гэта пераважна прыватныя калекцыі, якія ніколі раней не экспанаваліся, — унікальныя помнікі, што ў Беларусь трапілі ўпершыню ў межах праекта Групы даследаванняў рукапісаў (ЗША).

— Выстаўка не мае аналагаў не толькі ў Беларусі, але і ў Еўропе: прадстаўлены самыя рэдкія экспанаты, якія адлюстроўваюць галоўны помнік цывілізацыі — Біблію: ад перадгісторыі, зараджэння біблейскіх тэкстаў да самых розных экспанатаў, свяшчэнных тэкстаў на розных мовах, розных народаў, перыядаў, — адзначыў дырэктар НББ Раман Матульскі. — Арганізацыя падобных выставак — не месяц, не два, а гады... Калі пачынаць з ідэі, то першая наша сустрэча адбылася дзякуючы Скарыну. Больш як два гады таму мы прэзентавалі факсімільнае выданне Бібліі Скарыны ў Нью-Ёрку, у Нацыянальнай бібліятэцы Кангрэса ЗША. І там былі прадстаўнікі яшчэ неіснуючага тады Музея Бібліі. Ён цяпер створаны, нядаўна адкрыты. Пасля гэтага былі сустрэчы, перамовы. Мы ўдзячны спонсарам, якія падтрымалі нашу ідэю і праспансавалі арганізацыю гэтай выстаўкі.

На выстаўцы ёсць магчымасць убачыць унікальныя рэчы, зазірнуць глыбока ў старажытнасць. У прыватнасці, прадстаўлены рэдкі спіс Пяцікніжжа Майсеевага — самых ранніх, самых першых кніг Бібліі. Спіс быў створаны ў Індыі. У гэтым поліканфесійным рэгіёне мелася ўнікальная Тора, якая зберагалася ў спецыяльнай сярэбранай аправе — куфры, які называецца цік. Захавалася амаль у ідэальным стане. Ёй дагэтуль можна карыстацца. Асабліваць дзядзеньня — карона.

Упершыню паказаны скрутак, які ніколі раней у свеце не экспанавалася за яго шматстагодзевую гісторыю, — Сувой Эстэр (XVIII ст.): зроблены ў Італіі, прывезены ў Кітай, выкарыстоўваўся мясцовымі вернікамі. У Кітаі набыты паслом Вялікабрытаніі. Такім чынам, першадрукава з Захаду трапіў на Усход, а потым з Усходу — на Запад, цяпер гасцюе ў нас.

Не могуць не ўразіць рэдкія арыгіналы: шумерскія клінапісныя рукапісы на гліне, «Іліяда» Гамера і Байкі Эзопа... Асобныя ўнікалы паказаны копіямі: некаторыя экспанаты ў прынцыпе не вывозяцца і захоўваюцца ў герметычных колбах, некаторыя немагчыма паказаць на працягу месяца. Экспанаты ў НББ будуць клапатліва даглядаць — перагортваць старонкі: увесь час паказваць на адным развароце — значыць шkodзіць...

Год таму ў межах вялікай выстаўкі, прысвечанай 500-годдзю беларускага кніга-

Клінапісная таблічка. Ур, Месапатамія, 3000—2000 гг. да н.э.

друкавання, з Германіі, з Нацыянальнай бібліятэкі ў Лейпцыгу, у НББ быў прывезены фрагмент Бібліі Гутэнберга. Упершыню ў нашай гісторыі. А ў межах гэтай выстаўкі з'явілася новая магчымасць: з ЗША прывезлі фрагмент арыгінала Бібліі Гутэнберга і поўную копію, факсімільна ўзноўленую, з музея кнігі ў Лондане. Ёсць магчымасць пабачыць, як выглядаў арыгінал. (На жаль, у большасці яны захаваліся толькі фрагментарна.)

БЕЛАРУСКАГА ПАХОДЖАННЯ

— Гэтая выстаўка — сумесны праект Групы даследаванняў рукапісаў (міжнародная навуковая арганізацыя, якая прадстаўляе даследчыкаў, спецыялістаў з усяго свету, а асноўны офіс мае ў Мічыгане) і НББ. Кожны з бакоў прадставіў свае экспанаты, і НББ ёсць што паказаць: і інкунабулы, і першадрукі часоў Гутэнберга, — расказаў галоўны каардынатар выстаўкі намеснік дырэктара НББ Алесь Суша. — Мы прадставілі і старажытныя каштоўныя рукапісы. Але самае галоўнае — на фондах НББ мы паказалі, што беларуская кніжная традыцыя таксама грунтуецца на Бібліі. У нас ёсць самыя старажытныя рукапісы беларускага паходжання, пачынаючы ад Тураўскага, Полацкага, Слуцкага, Наваградскага Евангеліяў — яны ўсе прадэманстраваны на выстаўцы. Гэта і выданні Скарыны, ад якіх пачалася вялікая кніжная друкарская традыцыя. Кожны выдавец так ці іначай звяртаўся да біблейскіх тэкстаў: Берасцейская друкарня — Біблія, Сымон Будны — Біблія і яе пераклады, Васіль Цяпінскі — Евангелле, Мамонічы — таксама.

Старажытныя рукапісы Тураўскага Евангелія XI ст. (арыгінал захоўваецца ў Бібліятэцы Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук), Полацкага Евангелія канца XII — пачатку XIII стст. (арыгінальная асноўная частка Евангелія захоўваецца ў зборы Расійскай нацыянальнай бібліятэкі) на выстаўцы прадстаўлены ў факсімільна, але вокарадуе шмат іншых каштоўных арыгіналаў. Вельмі цікавыя рукапісы XVI, XVII ст. у

межах праваслаўнай традыцыі з прыгожымі ўнікальнымі застаўкамі: вязь, ініцыялы, шматлікія яркія подпісы. Арыгінал Слуцкага Евангелія захоўваецца ў Мінску ў Дамавым храме ў гонар Сабора Беларuskіх Святых, але НББ рэалізавала ў свой час сумесны праект па спачатку электронным, а потым факсімільным узнаўленні выдання, і на выстаўцы прадстаўлена факсімільна. Кніга пісалася, як лічыцца, князем Юрыем Амелькавічам у Слуцку на тэрыторыі Слуцкага княства, і гэта было паслушэнствам князя.

З беларускіх збораў нельга абмінуць Скарыну — арыгіналы з фондаў НББ — пражскія выданні Бібліі. Цікава даведацца, што Скарына рабіў з Бібліяй тое, чаго да яго не рабіў ніхто. Сакральныя тэксты друкавалі ін-фолія, Скарына ж рабіў ін-кварта, прытым што ін-кварта друкавалі толькі антычную літаратуру. Дарэчы, істотныя самыя тыпы шрыфтоў. Існавала готыка, якую вынайшаў Гутэнберг, яна заўсёды выкарыстоўвалася для сакральных тэкстаў, а потым у Італіі немцы вынайшлі стыль антыква, якім друкавалі антычную літаратуру і ў далейшым свецкія тэксты. Скарына рабіў Біблію ў свецкім стылі. Гэтага не рабіў да яго ніхто і пасля — таксама. Скарына Біблію арыентаваў не на літургічны ўжытак, а на чытанне паспалітаму люду. У прадмовах ён рабіў аналогію Бібліі, тлумачыць, чаму яна навучыць.

Беларуская традыцыя адлюстравана ў старадруках. Працяг справы Скарыны — Брэсцкая (Радзівілаўская) Біблія 1563 г. Кнігі Бібліі друкаваліся ў розных гарадах: у Вільні — друкарня Мамонічаў. Адметны Псалтыр з чырвонымі кропкамі 1576 г. Друкаванне было ў Еўі, у Куцеінскім манастыры. Далей — Спірыдон Собаль...

Непараўнальны карагод беларускіх Евангеліяў на выстаўцы — каштоўнасць на ўсе часы: як мужныя рыцары на вярце мудрасці і праўды — гордыя сваім узростам. Сярод п'сьмовых адметнасцяў з усяго свету нашы Евангеллі глядзяцца па асаблівому самабытна і велічна. Сцішаныя, яны чакаюць ласкавых рук і чуйнага сэрца. Прыгожае аздабленне вабіць разгарнуць і ўглядацца ў сакральныя літары. Нездарма Іаан Златавуст чытанне Бібліі параўноўваў з набывіцём скарбу.

— Пра тое, што нам усім трэба нагадаваць пра Біблію і пра яе важнасць, царква памятае. Але каб шырэй у грамадства несці гэтую ідэю патрэбы Слова Божлага, карысная такая выстаўка, — заўважыў першы прарэктар Інстытута тэалогіі імя святых Кірыла і Мяфодзія БДУ протаіерэй Сяргій Гардун. — Прыемна бачыць перавыдадзеную спадчыну Скарыны, бо раней гэтыя кнігі былі рэдкія і маладаступныя. Цяпер жа, дзякуючы таму, што зроблена НББ, кожны чытач не толькі тут, але і ў многіх іншых кніжніцах Беларусі можа ўзяць у рукі кнігі Скарыны і пачытаць. Думаю, гэтая выстаўка паспрыяе, каб мы кожны дзень натхняліся Словам Божым. Нехта са старажытных аўтараў паставіў сабе дэвіз: *nulla dies sine linea* — ніводнага дня без радка: кожны дзень нешта напісаць. Думаю, натхніўшыся экспанатамі выстаўкі, можа для сябе ўзяць такі дэвіз: *nulla dies sine Biblia* — ніводнага дня без радка Свяшчэннага Пісання.

СКРУТАК → КНІГА

— У многіх можа ўзнікнуць пытанне: як можна арганізаваць цэлую выстаўку, прысвечаную адной кнізе? — разважае дырэктар Групы даследаванняў рукапісаў (ЗША), прафесар філасофіі Скот Кэрал. — Біблія ўтрымлівае ў сабе мноства кніг, якія былі напісаны на працягу 1500 гадоў больш за 40 аўтарамі. Першадрукава арыгінальная мова Бібліі — старажытна-яўрэйская, старажытнагрэчаская, арамейская. І Біблію можна назваць бібліятэкай у выглядзе адной кнігі. На сёння вядома

больш за 42 000 выданняў і рукапісных копіяў Бібліі. Але значна больш асобнікаў страчана... Біблія была ў цэнтры новаўвядзенняў, звязаных з вынаходніцтвам друкарскага станка, напрыклад, фармат кнігі. Першадрукава біблейскія тэксты існавалі ў выглядзе скруткаў.

Скрутки рабіліся на папірусах. Але яны хутка сталі нязручныя: цяжка шукаць цытату, не возьмеш у падарожжа, ды і скрутак вельмі дарагі. І хрысціяне пачалі выкарыстоўваць форму кодэкса, з якога ўзнікла кніга. За кнігу ў цяперашнім выглядзе мы павінны быць удзячны менавіта раньняму хрысціянству. На выстаўцы — Сінайскі, Александрыйскі кодэксы. Александрыйскі — першы, які патрапіў у XVII ст. на Запад з Усходу і першы стаў для навукоўцаў крыніцай для даследавання арыгінальных тэкстаў. Бо на той час ужо была Біблія вульгата. У ўсе ведалі, што гэта сапраўдны тэкст. Але прыйшлі арыгінальныя тэксты... Сінайскі кодэкс быў знойдзены Канстанцінам фон Тышэндорфам у XVII ст. у Егіпце ў Сінайскім манастыры. Першую частку кодэкса ён пакінуў у Лейпцыгу, а другую — у Пецярбургу. Потым у 1933 годзе бальшавікі прадалі яго Вялікабрытаніі (грошы англічане збіралі ўсёй краінай, бо бальшавікі запатрабавалі вялікую суму). І калі гэты кодэкс туды патрапіў, у брытанскую бібліятэку чарга стаяла на 2 тыдні, каб паглядзець на прыдбаны рарытэт. Ён ні з чым не параўнальны: выглядае як скрутак у 4 слупкі і яго не зблытаеш (звычайна кодэксы — у 2 слупкі, як Александрыйскі).

ЛАНЦУГІ І ІНШАЯ ЭКЗОТЫКА

Далей — папулярныя Бібліі XVI ст.: Біблія Мэцью, Жэнеўская Біблія. Бачым ланцуг, якім Біблія мацавалася да стала, каб не сцягнулі, бо ўсё была: кнігі каштавалі вялікіх грошай, і чытачы вандравалі паміж кнігамі, а не кнігі — паміж чытачамі, як сёння.

З экзатычных экспанатаў — паясны Псалтыр англійскі (1535—1540 гады), зроблены хутчэй за ўсё для нейкай багатай жанчыны, — гэта так званыя паясныя Бібліі: прывязваліся на пояс і так насіліся. Многа партрэтаў засталася з XVI—XVII ст. і нават з сярэднявечча з такімі кніжкамі. На жаль, прадстаўлены толькі адзін аркушык. Здзіўляе яго мініяцюры памер — усяго палова далоні.

Упершыню ў гісторыі сабралі ў межах адной выстаўкі вядомыя Паліглоты: Лонданская, Парыжская, Антверпенская... Паліглоты — гэта выданне Бібліі, дзе побач з асноўным тэкстам — пераклад на некалькі моў. Некаторыя паліглоты, як Антверпенская (Паліглоты Плантэна), — цудоўны ўзор графічнага мастацтва. Яна ідэальна аформлена, ужо не кажучы пра паліграфічнае мастацтва, пра паперу. І мы можам прасачыць: іўрыт, пад ім радочкамі — лацінскі пераклад даслоўны. Потым вульгата лаціна — класічны пераклад Бібліі на лацінскую мову, зроблены блажэнным Іеранімам Стрыдонскім, потым грэчаская — септуагінта. Далей — даслоўны пераклад з грэчаскай на лацінскую, бо ён адрозніваўся ад перакладу Іераніма. Іншыя пераклады: сірыйскі тэкст Бібліі, і зноў пераклад на лаціну, арабскі — і зноў на лаціну. Вось такі шматмоўны пераклад Бібліі, калі з'явілася магчымасць параўнаць арыгінальны старажытны тэкст на розных мовах, зрабіць супастаўленне і паспрабаваць знайсці, якія ж карані ў Бібліі, як фарміраваўся тэкст...

Адмысловым акампанентам для пашанотных экспанатаў стала шматколёрная гамонка розных моў наведвальнікаў экспазіцыі.

Наталія СВЯТЛОВА